

Joan Valls i Jordà, poeta imprescindible¹

L'obra del poeta Joan Valls i Jordà (Alcoi, 1917 - 1989) és una de les més extenses i profundes de la literatura catalana del segle xx. Abasta un període de cinquanta-quatre anys de producció i edició sostingudes, des del 1936, any de publicació del seu primer poemari, en castellà, *Sol y nervio*, fins al 1990, en què n'aparegué pòstumament el darrer, *La rosa quotidiana*. Des d'un punt de vista genèric i lingüístic podem distingir en la seua producció la poesia en castellà, la poesia en català, el teatre i la prosa. Al primer apartat pertanyen els títols *Sol y nervio* (1936), *Guirnardillas del nacimiento* (1941), *La estrella afirmativa* (1949), *Primavera del prodigio* (1964), *Aria encendida* (1967), *Palabras de hombre oscuro* (1968), *De fuego y sombra* (1971), *Reunión privada* (1972), *Glosario navideño* (1987) i *Poemes de la Guerra d'Espanya (1936-1939)* (2006). L'obra teatral de Valls, sempre en català i molt parcialment editada, actualitza i dignifica, en la dècada dels anys seixanta, el sàinet alcoià de tema fester gestat en aquella ciutat durant la segona meitat del segle xix, paral·lelament a la producció sàinetesca valenciana de l'època, si bé amb temes i tractaments diferenciats. Integren aquest vessant de l'obra de Valls els títols següents: *Quatre de la terra* (1934), *El primer tro* (1963), *Tot per un balcó* (1965), *El xafarot de mon pare* (1967), *La visita del Blavet* (1968), *L'alferis entra en casa* (1969), *La filla del Cóp* (1970), *El crit de la festa* (1972), *Un valset d'antigor* (1973), *Matí de diana* (1974), *La vinguda del rei Pere* (1974), *Febreta d'abril* (1977), *Madalenes per a Jordi* (1977), *En plena Glòria* (1979), *Recialles de la Festa* (1982), *La guapeta d'Al-*

1. Nota per a la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes de la Universitat d'Alacant, novembre de 2006. Llegida durant la sessió que l'Institut d'Estudis Catalans va celebrar a Alcoi el 20 d'octubre de 2011.

cassares (1984) i *La rodella* (1985). La prosa en castellà hi és representada per un sol títol, de 1951: *Gonzalo Barrachina (semblanza biográfica)*.

Amb tot, no hi ha dubte que és en l'àmbit de la poesia catalana, per quantitat i qualitat, on l'obra de Valls excel·leix de manera més diàfana i on el nostre autor ocupa un lloc destacat entre els grans escriptors catalans del segle xx. La llista de títols en català es distribuïria de la manera següent: disset llibres independents (*La cançó de Mariola*, 1947, *L'home pot ésser àngel*, 1953, *Presoner de l'ombra*, 1955, *Gru-met a soles*, 1958, *L'íntim miratge*, 1959, *Tast d'eternitat*, 1960, *Paradís en blanc*, 1964, *Les roses marginals*, 1965, *Versos a Sara*, 1967, *Posicions terrenals*, 1969, *Hereu de solituds*, 1972, *Breviari d'un eremita urbà*, 1975, *Les hores vives*, 1978, *Sonets de la fita obscura*, 1984, *Anys i paranyes*, 1985, *Quadern vermell*, 1986, i *La rosa quotidiana*, 1990); quatre antologies confeïdes pel mateix autor de poemes independents premiats en diversos certàmens (*Toia d'ofrena*, 1960, *Antologia de poemes premiats*, 1970, i *Temps de saó*, 1979) o apareguts en la premsa local (*Cent serafins*, 1975), i el volum de l'*Obra poètica* editat el 1981 i que inclou els seus llibres fins a *Breviari d'un eremita urbà*, de 1975.

No cal dir que l'obra poètica de Valls, editada en bona part per compte propi, es troba avui quasi en la seua totalitat descatalogada i fora dels circuits normals de difusió, la qual cosa en dificulta la recepció i la consideració de l'excel·lència literària, i la condemna a la desubicació del lloc preeminent que li correspon en el conjunt de la poesia catalana del segle xx. La urgència d'escometre'n la publicació completa ha estat els darrers anys en part palliada amb l'edició d'antologies (*A cavall de la vida*, 1983, de Pere Bessó, *Vint poemes*, 1990, de Lluís Alpera, *Antologia poètica*, 1991, d'Emili Rodríguez-Bernabeu, *Antologia poètica*, 1995, de Ferran Carbó, i *Antologia poètica comentada*, 1998, de Lluís Alpera) i d'estudis, monografies, homenatges i iniciatives diverses de difusió de la seua obra (*Homenatge Joan Valls*, 1987, *Joan Valls, vida y obra de un poeta*, d'Adrián Miró, 1989, *Estudis i semblances entorn a Joan Valls*, revista *Canelobre*, números 17-18, 1990, *Imatge de Joan Valls*, 1990, *La poesia de Joan Valls*, de Ferran Carbó, 1991, *Foc secret. Homenatge a Joan Valls i Jordà*, 1992, *L'Aiguadolç. Miscel·lània Joan Valls*, número 26, 2000, o *L'Alcoi de Joan Valls: terra i llengua d'acollida*, 2005, entre d'altres). A aquestes iniciatives cal afegir la constitució en 1990 de l'Associació Cultural Amics de Joan Valls i Jordà i el premi per l'ús i promoció del català que porta el seu nom i que és atorgat anualment a la ciutat d'Alcoi.

És obvi que una obra poètica de l'extensió i riquesa de la de Joan Valls es resisteix amb tossudesesa a la compartimentació en cicles, períodes o línies evolutives. Hem de considerar les diverses temptatives d'aproximació que els estudiosos han realitzat a un bosc tan frondós com meres hipòtesis de treball, manuals d'urgència, notes provisionals d'enciclopèdia. Sembla que hi ha, sí, una línia divisòria clara entre els seus poemes, que anomenarem «de circumstàncies» per entendre'ns, re-

copilats en les diverses antologies fetes per l'autor, i els llibres independents majors, que són el rovell de l'ou de les seues inquietuds i realitzacions poètiques. Hi ha, encara, l'illa dels *Cent serafins*, crònica ciutadana de caràcter més popular, costumista i desenfadat. Però les fronteres nítides es dissipen potser ací. Tret d'alguna obra singular com la fundacional *La cançó de Mariola* —i encara amb alguns matisos— el camí poètic de Valls creix més aviat com una mena d'espiral, ço és, en una elevació que manté uns quants nuclis temàtics i formals essencials i que s'alimenta, en cada nova experiència, de guanys ben assentats en llibres anteriors. Com tota obra literària de qualitat, la de Valls consisteix en una sedimentació i enriquiment del material poètic acumulat. No hi trobarem canvis bruscos, excepte en el cas ja apuntat del salt de *La cançó de Mariola* a *L'home pot ésser àngel*, i per motius fàcils d'endevinar: d'aplicació a l'ofici poètic i a l'estudi de la llengua, d'eixamplament de lectures, de contactes literaris amb la capital valenciana. Però a partir d'aquest moment la poesia de Valls adquireix una coherència interna i una qualitat realment sorprenents, i més si considerem les condicions d'aïllament i marginalitat en què va ser produïda. El de Valls és un d'aquells exemples d'autodidactisme, predisposició i dedicació al treball poètic realment inusuals.

Superada l'experiència traumàtica de la Guerra d'Espanya i després d'haver passat quasi un any en presó a causa de les seues col·laboracions poètiques en la premsa local i d'haver participat activament en les iniciatives del grup d'intel·lectuals esquerrans aplegats a l'Agrupación Cultural, Joan Valls es decantaria aviat, després d'uns inicis literaris en castellà, per la llengua autòctona. Amb *La cançó de Mariola* Valls inaugurava alguns dels motius centrals de la seua obra posterior, especialment *Grumet a soles*, que hi està estretament lligat: el cant a la terra i el paisatge, la defensa d'uns valors naturals allunyats de la comuna mesquinesa humana i que la poesia defensa com a expressió de la soledat i l'autoconsciència. Amb *L'home pot ésser àngel* i, sobretot, *Presoner de l'ombra*, Valls s'incorpora amb veu pròpia al corrent de la poesia coetània i se'ns revela com un poeta de llarga cadència, amb poemes discursius que xifren les seues reflexions existencials, de verb acuradíssim i un domini extraordinari de l'aparat metafòric i simbòlic. Aliè a les temptacions reduccionistes de la denominada *poesia social*, i fidel als seus interrogants primigenis, on alenen de manera constant les preocupacions espirituals d'arrel cristiana (un Déu a qui s'apella tothora com a ideal de perfecció enmig d'un món hostil ple de mancances), Valls anirà confegint una obra singular i rigorosíssima. A *L'íntim miratge* trobem, al costat de temes ja visitats en els llibres anteriors, una reflexió sostinguda sobre el propi quefer poètic (el «miratge» de la innocència que el poeta situa invariablement en la infantesa com a descobriment del món) i un posicionament crític, sovint amarg, respecte del capteniment i valors del «proïsme». Ja plenament assumit el mite personal de l'home-illa, o del poeta que es realitza en l'exercici d'autoconsciència que són els poemes, Valls desplega la

seua obra amb temes recurrents com el de l'amor en *Tast d'eternitat* (molt relacionat amb el posterior *Versos a Sara*), l'evocació de la infantesa en *Paradís en blanc* i el llibre de sonets *Les roses marginals*. En el ja citat *Versos a Sara*, que li valgué el Premi València de 1961 i el Ciutat de Barcelona en 1967, la poesia de Valls adquireix un to més senzill en concretar l'exaltació de l'amor en l'esposa, Roser Colomer, i omplir-se de referències quotidianes sense renunciar per això a l'alt vol espiritual i l'exigència formal que li són consubstancials. En *Posicions terrenals* s'extrema la tensió entre la consciència individual del poeta i la parafernàlia social del moment, plena d'hipocresia i mesquinesa. Hi trobem el Valls burleta i corrosiu que reapareixerà en *Breviari d'un eremita urbà*. *Hereu de solituds* clou brillantment aquestes dècades de producció febril. Hereu del do de la paraula, el poeta continua avaluant el seu desencaixament amb la societat i el món, afirmant-se en la seua rebellia, per passar amb *Les hores vives* a una recreació més explícita dels anys d'infàmia i derrota de la postguerra. De *Sonets de la fita obscura*, una mena d'interludi amb composicions que tenen com a motiu central la reflexió, plena d'ironia, sobre la mort, el poeta insistirà a retre comptes amb el passat amb els imprescindibles *Anys i paranys* i *Quadern vermell*, on el cant a la fraternitat, la llibertat i la bonhomia es constitueixen en temes centrals. El pòstum *La rosa quotidiana*, llibre d'una emotivitat senzilla i profunda, reprèn, entre d'altres, el tema de l'amor a l'esposa com a nucli incandescent de la pròpia vida.

Malgrat el desconeixement que de l'obra de Joan Valls i Jordà té el lector aficionat i fins i tot l'especialista, en bona part per les raons apuntades més amunt, el seu llegat poètic ompli ell sol tres dècades de la poesia feta al País Valencià. No solament això, sinó que el considerable augment en quantitat i qualitat poètica que els valencians hem viscut d'ençà dels anys setanta només es podria explicar a partir del treball desplegat pel nostre autor, que ja va recórrer en solitari alguns dels camins per on fa via l'actual pràctica poètica. Al just reconeixement d'aquesta herència vol contribuir, modestament, la present anotació.

MANEL RODRÍGUEZ-CASTELLÓ
Professor, escriptor i poeta